

*Гончаренко Н. В.,**асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету**Гнатенко О. І.,**студентка кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету*

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Ч. ДІККЕНСА «ДОМБІ Й СИН»)

Анотація. У статті розглянуто жанрово-стилістичні особливості перекладу художніх текстів на матеріалі роману Ч. Діккенса «Домбі й син». Актуальність дослідження аспектів перекладознавства художнього тексту пов'язана з неповнотою вивчення у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві культурологічних і стилістичних можливостей мов.

Художній переклад або, точніше, переклад поетичних і художніх творів різко відрізняється від інших видів перекладу й не просто вимагає використовувати старе, завчене раз і назавжди, а передбачає мовну творчість, адже в різних людей гарним стає за своїми оцінками переклад однієї й тієї ж фрази. Такий переклад – справжнє мистецтво, так як ефект досягається відповідними засобами, у тому числі ритмікою, римою й алітерацією. Сам по собі переклад має немовби «заданий характер»: перекладач повинен зберегти незмінним зміст оригінального тексту, його сенс, він не має права втілити якусь свою програму.

Переклад не передбачає дослівності, а тим більше послівності під час роботи з текстом. Саме через це переклад художніх текстів викликає безліч розбіжностей у середовищі вчених і перекладачів.

Сучасна теорія художнього перекладу базується на низці положень, головним із яких є те, що за формальної неперекладності окремого мовного елемента першотвору може бути відтворена його естетична функція в системі цілого й на основі цього цілого, що виконання функції під час перекладу постійно вимагає зміни у формальному характері елемента, що є її носієм. Основний принцип теорії художнього перекладу полягає в такому: потрібно розглядати кожне речення як частину цілого, передавати не тільки те, про що в ньому йдеться, а й працювати над створенням художнього образу, загального настрою, характеристики атмосфери, персонажів тощо. Тут важливий вибір й окремого слова, і синтаксичної структури, й інших елементів.

Ключові слова: вилучення, описовий переклад, архаїзми, історизми, ідіостиль, адаптація.

Постановка проблеми. Сучасну культуру будь-якого народу неможливо уявити без художнього перекладу. Ідейне, тематичне, жанрове збагачення літератур і культур різних народів було б неможливим за умови його відсутності. Перекладач не просто дослівно передає зміст оригіналу, він повинен відтворити настрій, духовний зміст твору. В. Гумбольдт порівнював вивчення іноземної мови з «набуттям нового погляду, який додається до нашого старого сприйняття світу ... і лише тому,

що до чужої мови ми певним чином переносимо власне світосприйняття і власне мовне відчуття, ми не усвідомлюємо із цілковитою ясністю всіх результатів цього процесу» [3, с. 375].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням стилістики художнього тексту в різні часи займалися А. Федоров [7], І. Арнольд [2], В. Кухаренко [5] тощо.

Мета статті – розглянути переклад жанрово-стилістичних особливостей художнього тексту як багатоаспектну проблему, що висвітлює текстовий і позатекстовий рівень стилістичних особливостей у художньому творі (на прикладі роману Ч. Діккенса «Домбі й син».

Дослідження стилістичних особливостей тексту необхідно передусім з метою подолання труднощів, що виникають під час перекладу тексту іноземною мовою. У зв'язку з цим необхідно сказати про так званий прийом адаптації, коли текст під час перекладу іноземною мовою перекладається не дослівно, а використовуються звороти, що дають змогу в перекладі зберегти авторський задум та авторський ідіостиль. У зв'язку з цим дозволимо собі приділити трохи більше уваги особливостям перекладу художнього тексту й інструментам адаптації.

Виклад основного матеріалу. Переклад текстів художньої літератури – абсолютно особливий вид перекладу, що відрізняється від інших (спеціального, нехудожнього перекладу) своїм творчим характером. Для здійснення перекладу художніх творів необхідно залучати екстралінгвістичні знання, щоб уміти виявити в тексті й адекватно передати різноманітні реалії, алюзії, відсилання тексту оригіналу.

Автор художнього твору завжди прагне показати, підкреслити свою індивідуальність, іноді використовуючи із цією метою найнеординарніші мовні засоби, активно «граючи словами», не підкоряючись правилам і законам, які, як правило, дотримуються авторами наукової літератури (суворість у передачі термінології та стилю, притаманна цьому жанру). Так формується ідіостиль. У такій необмеженості, нестандартності форми й, відповідно, змісту творів художньої літератури полягає складність перекладу: для перекладу тексту оригіналу необхідно підбирати такі мовні засоби, щоб якомога повніше, точніше висловити єдність змісту і форми вихідного тексту, авторський ідіостиль і задум.

Мета перекладу художнього тексту – перетворення тексту оригіналу в еквівалентний йому текст іншою мовою з урахуванням стилістичних особливостей автора. Про еквівалентність перекладу можна судити за ступенем збереження в тексті

перекладу інваріанта, чим вищий цей ступінь, тим більш еквівалентний переклад. У цьому разі поняття інваріантності тісно пов'язане з екстралінгвістичним субстратом [4].

Кожний художній твір характеризується особливою системою мовних засобів, які автор відбирає й організовує в тексті відповідно до свого почуття мови, переслідуючи певні естетичні, дидактичні цілі. Під час перекладу цього виду текстів необхідно якомога точніше щодо вихідної мови відібрати й організувати виразні засоби в мові перекладу, урахувавши специфіку стилістичних особливостей і засобів вираження щодо переданого змісту.

Під час перекладу текстів художньої літератури часто виникає проблема інтерпретації явищ і понять, невластивих культурі мови перекладу, але звичних для культури країн вихідної мови. Характер того чи іншого явища або поняття визначає вибір найбільш підходящої стратегії перекладу. У цьому разі існують такі можливості: перекласти явище буквально без подальших пояснень, дати виноску до буквального перекладу або використовувати прийом адаптації. Прийом адаптації важкоперекладних явищ тісно пов'язаний із поняттям передачі стилістичних особливостей текстів художньої літератури та авторського ідіостилу. Цей прийом застосовується під час перекладу окремих важкоперекладних фраз і явищ у тексті оригіналу, з огляду на їх національну специфіку, тимчасову віддаленість або незвичність для носіїв іншої культури. Отже, під час перекладу виникає необхідність замінювати невідоме відомим, незвичне – звичним.

Так виникає проблема передачі авторського ідіостилу під час інтерпретації вихідного тексту, адекватного відображення в перекладі стилістичних особливостей автора твору.

Адаптація незнайомих або незвичних явищ і понять досягається в перекладі з допомогою таких перекладацьких прийомів:

- 1) заміни способу;
- 2) узагальнення;
- 3) вилучення;
- 4) описового перекладу;
- 5) уживання архаїзмів та історизмів.

Ми розглянули ці прийоми на прикладі роману Ч. Діккенса «Домбі й син». Заміна способу – слово, що позначає незнайоме або незвичне явище, замінюється на слово, що позначає явище, знайоме носіям мови перекладу.

Проведений аналіз показав, що цей прийом найпоширеніший у перекладі, однак з погляду збереження автентичності тексту і його стилістичних рис заміна способу іноді є досить «грубим» способом перекладу, часом викривляє унікальність художнього твору. Цей прийом часто використовується під час перекладу фразеологізмів, коли в мові перекладу відсутній еквівалентний фразеологізм із тим же образом. Наприклад: «*But he seemed to recollect himself, presently; and smothered the storm in a brutal curse, muttered on my behalf*» – «Але, мабуть, [він] одумався й відвів душу, вибухнувши грубою лайкою на мою адресу». У цьому прикладі використаний прийом адаптації, «заміна образу», тобто зміна асоціації автора оригінального тексту на більш звичну для читачів україномовної версії роману. Так, «[he] smothered the storm» у дослівному перекладі означає «[він] заспокоїв бурю». Автор роману використовував цей образ для змалювання крутої вдачі свого персонажа, яку він зумів «утихомирити», вилаявшись. У перекладі з урахуванням того, що ця асоціація може бути чужа україномовному

читачеві, використаний більш звичний фразеологізм «відвести душу».

Узагальнення – перехід від часткового до загального. Цей прийом у рамках адаптації використовується в тому випадку, якщо в мові перекладу зміщені відносини роду та виду, чітко визначені в мові оригіналу, або якщо в мові перекладу відсутнє будь-яке поняття/слово, згадане в оригінальному тексті або воно є незвичним для його носіїв. Наприклад: «*and Mister Toots mixed a tumbler of negus*» – «і містер Тумсі приготував їй келих глінтвейну». У цьому прикладі перекладач «адаптував» явище, яке, на його погляд, могло здатися незнайомим читачеві. Так, у словнику можна знайти переклад слова «negus» – «негус», але навряд чи багато читачів знають, що це слово позначає один із видів глінтвейну. Так, перекладач застосував прийом узагальнення, замінивши невідоме відомим.

Вилучення – явище, поняття чи слово, яке здається неперакладним або небов'язковим для перекладу, «скасовується». Цей прийом використовується відносно рідко, з погляду збереження стилю твору та адекватності перекладу загалом є в більшості випадків неприпустимим.

Описовий переклад – незнайомому (незвичному) явищу/слову дається пояснення, розшифровка цього поняття, яке, як правило, виражено формулюванням з декількох слів.

На відміну від експлікації (уведення додаткової інформації в текст перекладу) й ампліфікації («розшифровка» деяких понять) – перекладацьких трансформацій, які також полягають в уточненні, поясненні, описовий переклад не має на увазі використання перекладних слів у тексті перекладу. Наприклад: «*I had just taken the children upstairs, after tea was finished, I had come down, and was standing by the table in the hall, lighting a bedroom candle for Mr Feeder*» – «Після чаю я відвела дітей наверх, потім зійшла вниз і стояла в передпокої край столу, запалюючи нічник для містера Фідера». У цій фразі в тексті оригіналу згадано явище, характерне для XVIII ст., у якому відбувається дія роману, але невластиве сучасному побуту, – свічка, яку слуги ставили знатним панам на ніч біля ліжка. Перекладач застосував прийом адаптації, використавши сучасне слово «нічник», тим самим не змінив перекладене явище, а описавши його, передавши сутність предмета, що позначається. У цьому випадку цей прийом близький до заміни образу, проте в перекладі цього явища збережена його семантика, змінена тільки лексична одиниця, що позначає його. На наш погляд, слово «нічник» є досить сучасним і неповною мірою відповідає стилю твору.

Уживання архаїзмів та історизмів. Застарілі слова в рамках прийому адаптації використовуються в тому випадку, якщо в сучасній мові тексту оригіналу одне й те ж слово використовувалося як у попередніх століттях, так і нині, позначаючи одне й те ж явище, тоді як у мові перекладу для позначення цього ж явища використовується вже інше, більш сучасне слово, його вживання в перекладі творів, віддалених за часом, було б недоречним. Наприклад: «*The Lord help us!*» *He soliloquized in an undertone of peevish displeasure, while relieving me of my horse*. – «Допоможи нам, господь!» – промовив він стиха зі сварливим невдоволенням, пособляючи мені спійшитися». У цьому прикладі також ужиті застарілі слова з наміром показати читачеві різницю між сучасністю та епохою дії роману. Найчастіше цей прийом підходить для створення подібного ефекту, проте загалом ми згодні з твердженням І.С. Алексеевої,

що надмірне вживання архаїзмів під час перекладу текстів художньої літератури, віддалених за часом, спотворює стиль оригіналу [1, с. 35].

Цей приклад являє собою саме такий випадок: автор перекладу використовував одразу два слова, які рідко вживаються в українській мові сьогодні. Слово «спішитися», тобто «злізти з коня», можна зустріти в сучасній українській мові (хоча частіше перевага надається другому варіанту), проте його поєднання зі словом «пособляти», яке вже вийшло з ужитку, створює відчуття деякої неприродності з погляду мови і стилю твору. У цьому разі було б коректніше використовувати в перекладі поєднання стилістично нейтральної лексичної одиниці з одним із застарілих слів.

Висновки. Використання прийому адаптації часто виявляється необхідним з огляду на наявні відмінності між культурами мови оригіналу й мови перекладу, однак, на відміну від інших лексичних, граматичних і морфологічних трансформацій, застосовується досить рідко. Прийом адаптації неоднозначний, тобто реалізується за допомогою низки перекладацьких трансформацій, які виконують особливі функції стосовно адаптації. Важливо не просто адаптувати текст загалом та окремі важко перекладні його елементи так, щоб було збережено зміст, а й передати ідіостиль і стилістичні особливості, властиві твору, зберегти його образність, щоб зв'язок між письменником і читачем був зруйнований.

Підхід до перекладу художніх текстів може бути різний, але, незважаючи на можливі неточності, під час перекладу необхідно добитися головної мети – передати не тільки форму, а й сутність, не тільки інформативну, а й естетичну функцію художнього твору. Розглядаючи стилістичні особливості й ідіостиль художніх текстів Чарльза Діккенса, у ході подальшої роботи ми розглянемо приклади використання інструменту адаптації в процесі перекладу.

Література:

1. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг. Санкт-Петербург : Союз, 2003. 287 с.
2. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования). Ленинград : Просвещение, 1981. 345 с.
3. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. Москва : Прогресс, 1985. 452 с.
4. Жеребило Т.В. Словарь лингвистических терминов. Назрань, 2010.

5. Кухаренко В.А. Практикум з стилістики англійської мови (англійською мовою). Вінниця : Нова книга, 2003. 159 с.
6. Федоров А.В. Основы общей теории перевода. Санкт-Петербург : Изд. дом «Филология три», 2002. 416 с.
7. Федоров А.В. Основы общей теории перевода. Санкт-Петербург : Изд. дом «Филология три», 2002. 416 с.
8. Dombey and Son. Charles Dickens. URL: <http://originalbook.ru/dombey-and-son-charles-dickens-english/>.

Goncharenko N., Gnatenko O. The genre-stylistic features of translation of artistic texts on the material of C. Dickens's novel "Dombi and Son"

Summary. The article deals with the genre-stylistic features of translation of artistic texts on the material of C. Dickens's novel "Dombi and Son". The relevance of the study of aspects of literary text translation is related to the incomplete study of the cultural and stylistic possibilities of languages in domestic and foreign linguistics.

Literary translation, or more precisely, translation of poetic and literary works, differs sharply from other types of translation and requires not just the use of old, immortalized once and for all, but implies linguistic creativity. After all, different people find it good to be able to translate the same phrase. Such translation is a true art, as the effect is achieved by appropriate means, including rhythm, rhyme and alliteration. The translation itself is like a "given character": the translator must keep the content of the original text unchanged, its meaning, it has no right to embody any of its program.

Translation does not imply verbatim, but even more so when it comes to working with text. It is for this reason that the translation of artistic texts causes many differences in the environment of scholars and translators.

The modern theory of artistic translation is based on a number of provisions, the main of which is that with the formal irreducibility of an individual linguistic element of the first opening, its aesthetic function can be reproduced in the system of the whole and on the basis of that whole, and that the transfer of the function in translation constantly requires a change in the formal nature of the element that is its carrier. The basic principle of the theory of artistic translation is the following: we must consider each sentence as part of the whole, not only to convey what is said in it, but also to work on the creation of artistic image, general mood, characteristics of the atmosphere, characters, etc. Here it is important to choose a single word, syntax, and other elements.

Key words: removal, descriptive translation, archaisms, historicisms, idiostyle, adaptation.